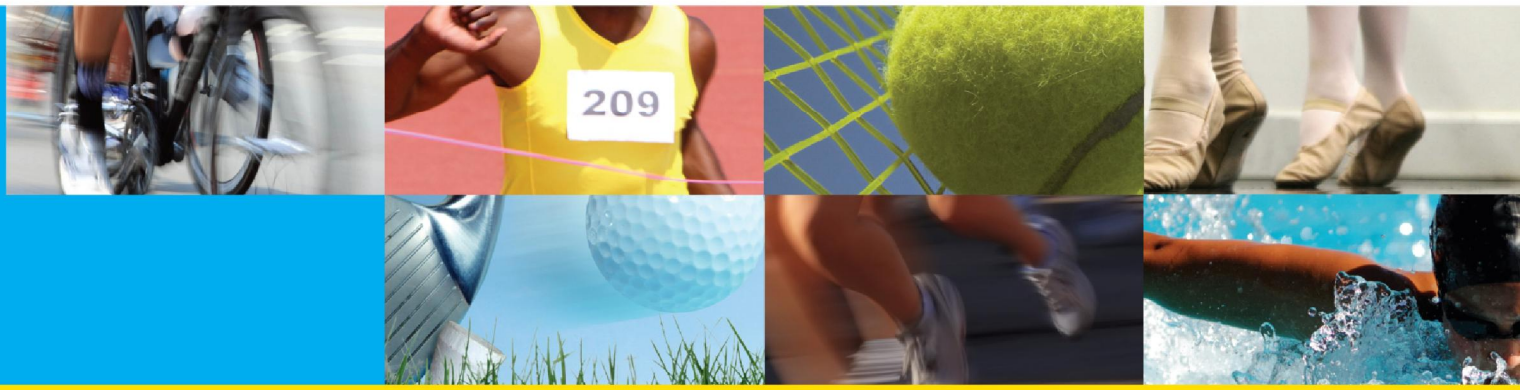
mulier instituut
sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek

Een kwetsbare balans:

Talentcoaches en andere CTO-actoren over pedagogisch verantwoorde talentontwikkeling

Agnes Elling
Niels Reijgersberg
Stephan Hakkers
Ruben Koolmees

Mulier Instituut
sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek

Postbus 85445
3508 AK Utrecht

t 030-7210220
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl

Een kwetsbare balans:

Coaches en andere CTO-actoren over pedagogisch verantwoorde talentontwikkeling

Mogelijk gemaakt door het Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport en NOC*NSF

Agnes Elling
Niels Reijgersberg
Stephan Hakkers
Ruben Koolmees

© Mulier Instituut
Utrecht, augustus 2014

Inhoudsopgave

Samenvatting **7**

1. Inleiding **9**
1.1 Aanleiding en doelstelling 9
1.2 Achtergrond 10
1.3 Centra voor Topsport en Onderwijs 10
1.4 Opzet van het onderzoek 11
1.5 Leeswijzer 11

2. Resultaten **13**
2.1 Wat is pedagogisch verantwoord? 13
2.2 Instroom in een topsportprogramma op het CTO 16
2.3 Op de grens van overbelasting 17
2.4 Evenwicht tussen sportieve en maatschappelijke ontwikkeling 20
2.5 Invloeden op persoonlijke levenssferen 22
2.6 Verantwoordelijkheid binnen het begeleidingsteam 24
2.7 Rol en betrokkenheid ouders 27
2.8 Uitstroom van een topsportprogramma op het CTO 29

3. Conclusies en aanbevelingen **33**
3.1 Conclusies 33
3.2 Aanbevelingen 37

Literatuur **39**

Samenvatting

Binnen de topsport is het accent op presteren de laatste jaren veel sterker geworden evenals een hoge trainingsintensiteit op jonge leeftijd en een gevraagde 'alles voor de sport'-inzet van sporttalenten en hun omgeving. Met de komst van Nationale Talent Centra (NTC's), die deels samenkomen in Centra voor Topsport en Onderwijs (CTO's), is daar bovendien een extra dimensie bijgekomen, namelijk: sporttalenten die op relatief jonge leeftijd vanwege hun sportambities het ouderlijk huis verlaten.

Deze studie maakt deel uit van het project 'Topsportloopbanen: van start tot ster' van het meerjaren onderzoeksprogramma 'Sportland Nederland, ambities en prestaties' (2011-2014) van het Mulier Instituut. Eerder verscheen onder meer een factsheet van de resultaten van onderzoek onder talenten zelf en een rapportage van een vragenlijstonderzoek onder talentcoaches en ouders van jonge sporttalenten over visies en ervaringen rondom pedagogisch verantwoorde talentontwikkeling.

Het doel van dit onderzoek is meer zicht te verkrijgen op de voorwaarden en grenzen van een verantwoord pedagogisch ontwikkelingsklimaat van jonge sporttalenten op een CTO, mede gezien toenemende intensivering en verjonging binnen talentontwikkelingsprogramma's. In 2013 werden focusgroepgesprekken gehouden met talentcoaches en begeleiders (o.a. studiebegeleiders, fysiotherapeuten, life skill coaches) op de vier CTO's. In totaal waren er 24 personen betrokken bij de deze groepsgesprekken, waaronder zeven talentcoaches.

De resultaten van de focusgroepgesprekken laten zien dat er over het algemeen brede erkenning bestaat van het belang van een pedagogisch verantwoord ontwikkelingsklimaat en individueel maatwerk. Coaches en andere begeleiders onderkennen onder meer het belang van veiligheid, vertrouwen en positieve communicatie. Tegelijkertijd blijkt ook dat betrokkenen zich in een lastig spanningsveld bevinden tussen pedagogisch verantwoord werken en een dominante prestatiecultuur. De druk om sportprestaties te leveren is hoog wat regelmatig leidt tot dilemma's rondom verantwoorde ontwikkeling van kinderen. Er gebeurt veel goeds binnen de programma's en er is al veel ervaringskennis opgedaan, maar er kan ook nog veel worden verbeterd. Zo blijkt pedagogische kennis en ervaring niet in alle programma's voldoende ingebed. Dat geldt tevens voor de afstemming en verantwoordelijkheden rondom de bredere maatschappelijke en psychosociale ontwikkeling van talenten. Ook is verbetering mogelijk ten aanzien van signalering en preventie van overbelasting (zowel fysiek als emotioneel) door de hoge trainingsintensiteit, het volle dagprogramma, de druk om te presteren en de afstemming met onderwijs en zelfstandig wonen. Hoewel er veel aandacht is voor de afstemming tussen onderwijs en topsport, blijft dit eveneens een belangrijk punt van aandacht. Er werden vraagtekens geplaatst bij het verder aanpassen van schoolprogramma's op de topsportprogramma's en het afstromen van talenten naar een lager onderwijsniveau. Vooral met het oog op de instroom van zeer jonge talenten werd een veilige woonomgeving als een belangrijk punt van zorg genoemd. Coaches hebben soms negatieve ervaringen met, en daarom liever niet te veel inmenging van, te betrokken ouders. Op alle CTO's zijn oudercontacten eerder probleemgestuurd en situatieafhankelijk dan dat er structurele evaluatiemomenten worden onderhouden tussen coaches, sporttalenten en hun ouders. Door ouders meer te betrekken kan meer wederzijds begrip ontstaan en kan de signaleringsfunctie van ouders beter worden benut. Tot slot werd door betrokkenen binnen alle vier CTO's genoemd dat de nazorg

kan worden verbeterd, zodat talenten die een programma vanwege deselectie of om andere redenen moeten verlaten, zowel logistiek als psychosociaal zorgvuldig begeleid worden.

De belangrijkste overkoepelende aanbeveling is om de structurele inbedding van pedagogisch verantwoorde talentontwikkeling in nationale talentontwikkelingsprogramma's en CTO's te verbeteren. Daarnaast zijn tien concrete praktische aanbevelingen gedaan, waaronder het gebruik van onderwijskundige modellen en digitale volgsystemen, het zorgdragen voor voldoende pedagogische deskundigheid binnen begeleidingsteams, het plannen van structurele overlegmomenten in het begeleidingsteam en met talenten en ouders, het aanstellen van een vertrouwenspersoon, de verbetering van nazorg, interne (jaarlijkse) en externe (tweejaarlijkse) monitoring van het pedagogisch klimaat.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doelstelling

Binnen de topsport is het accent op presteren de laatste jaren veel sterker geworden evenals een hoge trainingsintensiteit op jonge leeftijd en een gevraagde 'alles voor de sport'-inzet van sporttalenten en hun omgeving. Met de komst van Nationale Talent Centra (NTC's), die deels samenkomen in Centra voor Topsport en Onderwijs (CTO's), is daar bovendien een extra dimensie bijgekomen, namelijk: sporttalenten die op relatief jonge leeftijd vanwege hun sportambities het ouderlijk huis verlaten.

Onderzoek laat zien dat talentherkenning en -ontwikkeling de afgelopen jaren een steeds systematischere en planmatigere aanpak heeft gekregen. Wetenschappelijke kennis wordt steeds meer omarmd als bouwsteen voor vooruitgang (Van Bottenburg ea, 2012). Dit draagt bij aan de Nederlandse successen tijdens mondiale sportevenementen. In de internationale strijd om medailles draait Nederland als klein land goed mee.

De successen kennen echter een schaduwzijde. De gevolgen van 'intensivering' en 'verjonging' van sporttalenten kwamen in 2013 enkele malen naar voren. In het boek 'Onvrije Oefeningen' doen twee oud-turnsters verslag van het topsportregime in de jaren negentig waar hun trainer hen op zeer jonge leeftijd aan heeft onderworpen (Heitinga en Köhler, 2013). Zij beschrijven wat voor invloed de trainingsaanpak op hen had en welke rol dit heeft gespeeld in hun psychosociale ontwikkeling. Dat (jonge) sporttalenten en hun trainers nog altijd zoeken naar de ethische en pedagogische voorwaarden van het talentontwikkelingsklimaat blijkt eveneens uit enkele krantenartikelen die in 2013 verschenen.[1] Een gevraagde 'alles voor de sport'-mentaliteit legt een grote claim op de beschikbare tijd en mogelijkheden van sporttalenten in veel meer sporten dan alleen turnen (Luijt, Elling en Reijgersberg, 2009; Reijgersberg, Gijsbers en Elling, 2010). Het IOC publiceerde in 2005 een 'consensus statement' over het verantwoord trainen van jonge topatleten, om overtraining te voorkomen.

Het doel van dit onderzoek is, door registratie en analyse van ervaringen van talentcoaches en andere betrokken actoren op een CTO, meer zicht te krijgen op het ontwikkelingsklimaat voor jonge sporttalenten. Op welke wijze geven talentcoaches en andere begeleiders invulling aan pedagogisch verantwoorde talentontwikkeling? Wat gaat goed en wat kan beter in de begeleiding van jonge sporttalenten? Welke knelpunten erkennen talentcoaches en andere actoren op een CTO? Het uiteindelijk doel van deze studie is bijdragen aan de verdere verbetering van het pedagogische ontwikkelingsklimaat voor jonge sporttalenten op CTO's, door het doen van concrete praktijkaanbevelingen.

[1] 'Pien Keulstra en het enorme misverstand' (de Volkskrant, 1 juni 2013) en 'Een turntalent is geen kindsoldaat' (de Volkskrant, 18 april 2013).

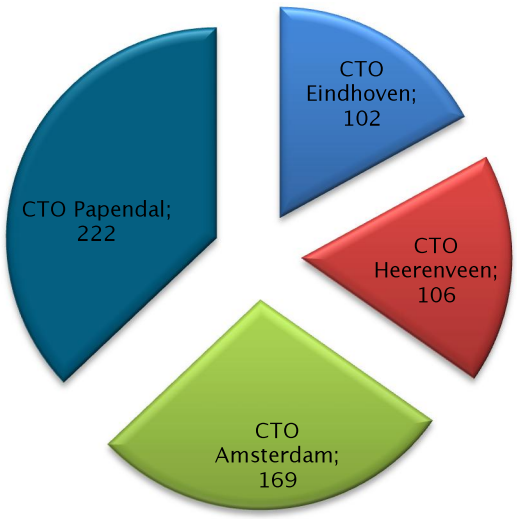
1.2 Achtergrond

De processen van 'intensivering' en 'verjonging' van talentontwikkeling en de vragen die daarbij komen kijken rondom pedagogisch verantwoorde begeleiding van jonge sporttalenten zijn onderwerp van studie binnen het project 'Topsportloopbanen: van start tot ster' van het meerjaren onderzoeksprogramma 'Sportland Nederland, ambities en prestaties' (2011-2014) van het Mulier Instituut. Binnen dit project werd eerder onderzoek gedaan onder sporttalenten, talentcoaches en ouders van sporttalenten. De resultaten hiervan verschenen in de 3-meting topsportklimaat in Nederland 'Bloed, zweet en tranen en een moment van glorie' (Van Bottenburg ea, 2012) en de factsheet 'Visies op Talentontwikkeling' (Reijgersberg en Elling, 2013), waarin vanuit het perspectief van sporttalenten de relatie met trainers, ouders en de school centraal stond. Ook de rapportage 'Talenten in balans?!' (Elling, Reijgersberg en Hakkers, 2013) komt voort uit het meerjaren onderzoeksprogramma. In deze publicatie wordt verslag gedaan van een kwantitatief onderzoek onder talentcoaches en ouders van jonge sporttalenten over hun visies en ervaringen rondom pedagogisch verantwoorde ontwikkeling van jonge sporttalenten. De voorliggende rapportage over ervaren knelpunten in de pedagogische begeleiding van jonge sporttalenten op CTO's is een vervolg hierop en vond plaats in samenwerking met NOC*NSF.

1.3 Centra voor Topsport en Onderwijs

Een Centrum voor Topsport en Onderwijs (CTO) bestaat uit minimaal zes sportbonden met elf topsportprogramma's waar in totaal minimaal 55 topsporters of talenten aan deelnemen. Op een CTO kunnen sporttalenten met minimale reistijden trainen, wonen en onderwijs volgen. In 2012 waren in totaal 600 topsporters en talenten verbonden aan de vier CTO's in Nederland, zie figuur 1.1. CTO Papendal is met 222 atleten het grootst gevolgd door CTO Amsterdam met 169 ambitieuze sporters.

Figuur 1.1. Aantal topsporters en talenten op de vier CTO's

Bron: Oberon 2012; bewerking Mulier Instituut

Op de vier CTO's in Nederland worden sporttalenten op integrale wijze ondersteund in hun sportieve ontwikkeling, waarbij afstemming plaatsvindt met school en tevens aandacht is voor

psychosociale aspecten. CTO's werken voor sporttalenten in het voortgezet onderwijs nauw samen met Topsport Talentscholen. Deze groep van dertig scholen voor voortgezet onderwijs hebben extra wettelijke mogelijkheden om sporttalenten te ondersteunen (Reijgersberg en Elling, 2013). Ook voor sporters op een vervolgopleiding zijn meestal afspraken gemaakt over de combinatie topsport en onderwijs.

Naast fulltime aangestelde talentcoaches bestaan begeleidingsteams op CTO's uit verschillende experts die verantwoordelijk zijn voor aspecten als huisvesting, school, medische zorg en psychologische en maatschappelijke begeleiding. De precieze functies verschillen per CTO, maar bestaan onder meer uit studiecoördinatoren, fysiotherapeuten, life skill coaches en meer algemene ondersteuners (zie ook Oberon, 2012).

1.4 Opzet van het onderzoek

In alle vier de CTO's zijn focusgroepgesprekken gehouden met enkele talentcoaches en diverse andere begeleiders over de inrichting van en ervaren knelpunten rondom pedagogisch verantwoorde ontwikkeling van jonge sporttalenten. Het onderscheid tussen coaches en overige talentbegeleiders binnen de CTO's is in de resultaatbeschrijving aangehouden.
In totaal waren er 24 personen betrokken bij de focusgroepgesprekken:

- 7 talentcoaches,
- 5 studie-intermediairs/onderwijsmanagers,
- 4 life skill/style coaches,
- 3 fysiotherapeuten,
- 2 accountmanagers,
- 1 sportarts,
- 1 fysieke trainer,
- 1 mental coach.

De focusgroepgesprekken duurden anderhalf tot twee uur en werden geleid door twee onderzoekers van het Mulier Instituut. De gesprekken werden op geluidsband opgenomen en volledig getranscribeerd. Naast het stellen van open vragen en het weergeven van stellingen werden discussieonderwerpen onder meer ingeleid door het individueel laten opschrijven (m.b.v. post it's) van pedagogische aspecten en knelpunten. De notities werden vervolgens toegelicht en in samenhang tot elkaar besproken door deze op een groot papier/white board thematisch te ordenen.

1.5 Leeswijzer

Het volgende hoofdstuk beschrijft de resultaten uit de focusgroepgesprekken met talentcoaches en andere actoren op een CTO die bij de begeleiding van sporttalenten betrokken zijn. Het rapport sluit af met conclusies en aanbevelingen. De bevindingen uit het kwantitatieve onderzoek onder talentcoaches en ouders van jonge sporttalenten over hun visies en ervaringen rondom pedagogisch verantwoorde ontwikkeling van jonge sporttalenten (Elling ea, 2013) zijn hier in verwerkt.

2. Resultaten

De resultaten in dit hoofdstuk komen voort uit focusgroepgesprekken op de vier CTO's in Nederland. De uitspraken in dit resultatenhoofdstuk zijn te herleiden tot talentcoaches en overige talentbegeleiders op een CTO. Deze begeleiders bestaan onder andere uit fysieke trainers, fysiotherapeuten, life skill coaches en studie-intermediairs. Alvorens we ingaan op specifieke ervaren knelpunten binnen de diverse talentontwikkelingsprogramma's op de CTO's staan we in de eerste paragraaf (2.1) stil bij de vraag wat de betrokken actoren onder pedagogisch verantwoorde talentontwikkeling verstaan.

2.1 Wat is pedagogisch verantwoord?

De vraag wat 'pedagogisch verantwoord' voor hen betekent hebben we voorgelegd aan coaches en andere begeleiders. Het bleek niet voor iedereen even makkelijk om hier een eenduidig antwoord op te geven.

> *'Kan dat, pedagogisch verantwoorde begeleiding van topsport? Kan dat en moet dat? We gaan er in Nederland wel altijd van uit dat het zo belangrijk is, maar is dat wel belangrijk en moet dat überhaupt? Ehm, laat ik het zo zeggen, 14- à 15-jarige meisjes uit hun leefomgeving weghalen, dan moeten we onszelf al afvragen of dat pedagogisch verantwoord is. Ik ben er toch maar van uit gegaan dat het belangrijk is, dus heb ik een paar woorden neergezet'* (coach)

Hoewel er verschillende opvattingen bestaan over pedagogisch verantwoord, bleek er ook duidelijk sprake van enige algemene consensus binnen en tussen de vier CTO's. Het spanningsveld tussen de meer algemene (maatschappelijke) ontwikkeling en de opleiding tot topsporter werd in alle gesprekken veel genoemd. In paragraaf 2.4 gaan we hier verder op in. Daarnaast kwamen diverse centrale begrippen en aspecten in de verschillende groepsgesprekken naar voren:

- Veiligheid en vertrouwen.

  'Veiligheid, vertrouwen en duurzaamheid.' (begeleider)

  'Veiligheid denk ik. Ze moeten een veilig gevoel hebben in de omgeving waarin ze zitten.' (coach)

- Leeftijdsspecifieke psychosociale ontwikkeling en individueel maatwerk.

  '*Er is niet één, er is geen standaard van een goede pedagogische ontwikkeling. Dus het is een heel erg individuele benadering.'* (begeleider)

  'Aansluiting bij de emotionele belevingswereld van een talent en daarop verdere ondersteuning, coachen. Iedereen komt op een heel ander emotioneel niveau binnen, de een is veel verder dan de ander... Aansluiten bij de levensfase van pubers. Wat gebeurt hierin? Daar niet aan voorbijgaan.' (begeleider)

'Ik vind het ook erg belangrijk dat ze gewoon puber mogen zijn en daar ook gewoon de fouten mogen maken die bij puberen horen. We moeten ze daar ook vooral de ruimte in geven. Nu is het natuurlijk wel zo dat voor topsport een bepaalde opleiding nodig is, daar heb je een bepaalde discipline voor nodig. Toch zijn dat wel zaken [puberzaken, red.] dat als je die overslaat, ze later alsnog terugkomen op je bordje en dan moeten ze er alsnog mee afrekenen. Dus dan kunnen ze het maar beter doen in de fase waar het hoort.' (coach)

'Dichtbij de natuurlijke ontwikkeling van het kind blijven. Ik probeer te vermijden dat ik per definitie van de ene 14- of 15-jarige hetzelfde van verwacht als van de andere 14- of 15-jarige.' (coach)

- (Zelf) verantwoordelijkheid leren/nemen; keuzes maken.

  'Mag je van zo'n jonge sporter inderdaad zelf..., mag je van zo'n 16-jarige verwachten, wat mag je nou eigenlijk verwachten dat die zelf kan besluiten en waar moet je hem in bescherming nemen?' (begeleider)

  'Van pamperen eigenlijk naar keuzes zelf maken.' (coach)

  'Balans zoeken tussen hulp en eigen verantwoordelijkheid. Hun handje loslaten.' (coach)

- Positief coachen; goede communicatie.

  'Wat is pedagogische begeleiding, hè, wat zijn de normen en waarden bij je pedagogische begeleiding? Wat zijn je uitgangspunten? ... Zelfregulatie en positief coachen, dat zijn termen die daarbij horen.' (coach)

  'Een goede afstemming ten aanzien van verschillende partijen, waaronder ouders, school en trainers.' (begeleider)

Talentcoaches en andere begeleiders leggen verschillende accenten en verschillen eveneens in de mate waarop zij bepaalde zaken al dan niet pedagogisch verantwoord vinden. Verschillen hangen onder meer samen met de specifieke verantwoordelijkheden vanuit hun functie. Begeleiders vanuit de medische hoek leggen eerder accenten op zaken als (fysieke) overbelasting van sporttalenten. Onderwijsbegeleiders hebben logischerwijs meer aandacht voor de afstemming met de schoolloopbaan. Individuele verschillen tussen coaches en andere begeleiders hebben te maken met de persoonlijke achtergrond ten aanzien van bredere pedagogische verantwoordelijkheden, levensvisies en ervaring.

Pedagogisch verantwoord of medailles winnen?

De taakspecifieke verschillen in het belang van een pedagogisch verantwoorde ontwikkeling tussen coaches en andere begeleiders, kwamen verscherpt naar voren bij beantwoording op een schaal van 1-100 van de voorgelegde stelling: "Talentontwikkeling op een verantwoordelijke pedagogische manier is belangrijker dan een medaille winnen"

Over het algemeen lagen de cijfers die door coaches en andere begeleiders zijn gegeven dichter bij de 100 (70-99) en daarmee bij een pedagogisch verantwoorde ontwikkeling.

> '*Volgens mij zijn wij geen medaillefabriek. En zijn we niet koste wat kost bezig om ten koste van een kind medailles te winnen. Dus vandaar dat ik het grotendeels eens ben met de stelling. Dat betekent niet dat het de sportieve prestatie moet ondermijnen, absoluut niet. Maar het moet wel verantwoord blijven.'* (begeleider)

Een aantal betrokkenen nam meer een tussenpositie in. Ze gaven aan het een lastig spanningsveld te vinden, waarbinnen ze laveren tussen hun hoofdtaak om medailles te winnen en tussen hun overtuiging om dat op een zo verantwoord mogelijke wijze te doen.

> *'Ik ben heel erg van de balans en heel erg van het totale proces. En de persoonlijke ontwikkeling vind ik heel erg belangrijk. Uiteindelijk is mijn taak gewoon medailles te halen. Ik geloof heel erg in de werkwijze en ik geloof heel erg in de persoonlijke ontwikkeling en het totale proces, maar dat is niet mijn hoofdtaak, want anders had ik wel een ander beroep gekozen. Dus dat maakt het een beetje fifty-fifty.'*(coach)

Dit spanningsveld speelde veel nadrukkelijker voor coaches dan voor andere begeleiders. Zij hebben eerder een ondersteunende functie in de begeleiding van jonge sporttalenten. Terwijl coaches zichzelf hoofdverantwoordelijk voelen voor de geleverde topsportprestaties. Vanuit dit oogpunt scoorden met name enkele coaches dichter tegen de 0 (10-30) en legden daarmee duidelijk de prioriteit bij het winnen van medailles, waarbij soms 'foute' keuzes gemaakt worden vanuit een pedagogisch perspectief.

> *'Sporters maken hier een keuze en die hebben als doel om uiteindelijk een medaille te winnen op de Olympische Spelen, EK's, of WK's. Dat is het hoofddoel. Dat daar een pedagogisch verantwoorde manier bij hoort, dat mag duidelijk zijn. Maar uiteindelijk werken ze voor dat doel. En moet je soms ook wel eens dingen doen die niet zo pedagogisch verantwoord zijn, maar je uiteindelijk wel helpen bij dat doel.*
> *Je moet een sporter toch in een soort keurslijf drukken. Je moet bepaalde disciplines hebben die misschien nog niet helemaal bij hem passen, maar waardoor ze toch een deel van hun vrijheid moeten inleveren, om die medaille te halen… daarmee kom je ook vaak in conflict met de thuissituatie en noem het allemaal maar op. Maar er is geen andere keuze... Maar ze zitten hier om dat uiteindelijke doel: een medaille winnen. Dus maak ik die keuze en zeg: 'dan heb je pech gehad'.'* (coach)

In alle focusgroepen kwam dit centrale spanningsveld naar voren tussen de prioritering van de sportieve ontwikkeling en de aandacht voor het (toekomstige) psychosociale welbevinden van sporters. Hoewel coaches gemiddeld iets lager scoorden op deze stelling, leken oudere coaches in de loop van de jaren milder (geworden) dan jongere trainers. Jonge coaches hadden het gevoel zich nog meer te moeten bewijzen, zoals een (oudere) coach reflecteerde:

> *'Ehm, nou ik weet niet of het de reden is, maar ik denk dat je, als je ouder wordt, er iets anders tegenaan kijkt dan een 25-jarige coach. En dat je waarschijnlijk, gemiddeld genomen, vaker zult zien dat mensen zoals ik, wat meer deze kant op redeneren. En beginnende coaches toch aanzienlijk lager scoren.'* (coach)

Over het algemeen was iedereen het ermee eens dat sportieve successen hun glans verliezen wanneer deze op pedagogisch onverantwoorde wijze worden behaald. Coaches en betrokken actoren beoordeelden zichzelf met een zeven en soms met een acht als het gaat om pedagogisch verantwoord werken.

2.2 Instroom in een topsportprogramma op het CTO

Niet iedere jonge sporter krijgt de kans zijn talenten verder te ontwikkelen binnen een intensief topsportprogramma op een CTO. Sporttalenten die wel de gelegenheid wordt geboden in te stromen in een talentontwikkelingsprogramma moeten nog wel zelf die stap maken. Dit roept de vraag op in hoeverre jonge sporttalenten in staat zijn een weloverwogen keuze te maken. En in hoeverre zij gevolgen van een dergelijke beslissing kunnen overzien.

Ouders en sporttalenten vooraf geïnformeerd

Tijdens de verschillende groepsgesprekken is aangegeven dat ouders en sporttalenten vooraf geïnformeerd worden over de werkwijze van het CTO. Ouders worden uitgenodigd voor een kennismaking en meestal volgt een intakegesprek met de sporttalenten en hun ouders.

> *'Ik spreek de ouders bij de intake en in het begin meestal een keer of twee. Je moet duidelijk uitleggen wat de consequenties zijn en welke eisen gesteld worden.'* (coach)

Keuze of logisch vervolg?

Vaak word je als sporttalent niet zomaar uitgenodigd. Een sporttalent voldoet aan bepaalde eisen en volgt al een behoorlijk intensief trainingsprogramma bij een regionale selectie en/of sportclub. De stap om in te stromen is dan eerder een logisch vervolg in het topsportsysteem waar een sporter al onderdeel van is.

> *'Ik denk dat heel veel jonge meiden en jongens van dertien en veertien die van een coach te horen krijgen, je mag eventueel naar een CTO... Ik vraag mij af of ze dan nog echt goed nadenken van: "wil ik wel naar een CTO" of "yes, ik ben goed in iets".'* (begeleider)

Verjonging wekt zorgen

De leeftijd waarop sporters instromen verschilt per programma. In enkele sporten moet al op jonge leeftijd worden gepiekt. De instroom van steeds jongere sporttalenten in trainingsprogramma's op een CTO wordt door sommige trainers en begeleiders wel als zorgwekkend ervaren. Dit, omdat zij vermoeden dat deze jonge sporters 'consequenties niet goed kunnen overzien' zoals door een van de begeleiders werd verwoord.

> *'Want je kunt denken dat je een 14-jarige uitlegt wat de consequenties van een keuze zijn. Maar het feit dat je in zo'n programma komt, dat heeft zoveel positieve invloed op hoe zij de toekomst voor zich zien. Dan is het moeilijk om de negatieve zijden ervan helder binnen te laten komen.'* (coach)

> *'De groep waar we nu in grote lijnen toch ook mee te maken krijgen, daar moeten we denk ik toch wat voorzichtiger mee zijn.'* (begeleider)

Het blijft voor coaches en andere begeleiders de vraag of talenten en ouders de gevolgen van een keuze voor een topsportprogramma goed kunnen overzien. Daarom is het van belang sporters en ouders zo goed mogelijk voor te lichten op wat ze eventueel te wachten staat, zodat sporttalenten in samenspraak met hun ouders een weloverwogen besluit kunnen nemen.

2.3 Op de grens van overbelasting

Dat een keuze voor topsport geen makkelijke weg is, lijdt geen twijfel. Coaches en begeleiders onderkennen weliswaar dat het over het algemeen een zeer leerrijk proces is, maar ook dat de keuze voor topsport veelal geen 'gezonde' keuze is. De fysieke belasting in combinatie met de volle dagprogramma's en druk vanuit zowel school en sport bezien, zorgt voor een continue belasting. Daarbij komen nog de andere taken en verantwoordelijkheden rondom het zelfstandig wonen. Bij elkaar genomen is dit geen eenvoudige opgave voor jonge sporttalenten die uit hun vertrouwde sociale omgeving zijn gestapt. Deze combinatie en met name de druk vanuit school en sport ervaren sommige sporttalenten als ingrediënten voor een vrijwel *'chronische overbelasting'*.

> *'Mijn sporters gaan 's ochtends trainen, haasten zich om ook 's ochtends op tijd op school te zijn en snel weer terug te zijn voor de middagtraining. Dat is gewoon per definitie overbelasting. Dus, wij moeten al zoveel concessies doen om dat goed te houden. Het EK is een maand voor een schoolexamen, haal je de meisjes dan twee weken van school een maand voor een examen? Ja, dat is wel vragen om chronische overbelasting. Dus ik zie daar wel heel veel problemen in.'* (coach)

> *'Sporters trainen hier twee keer per dag. Tussendoor gaan ze naar school en daarnaast moeten ze hun huishouden draaiende houden. Boodschappen doen, eten koken en wassen. Dat is een hele opgave voor iemand van nog geen 16 jaar. Je begrijpt dat goed eten er dan bij in kan schieten. En dat is weer vragen om problemen.'* (begeleider)

Vooral bij nieuwkomers moet voorzichtig worden omgesprongen met het verhogen van de belasting, zo stellen verschillende talentcoaches. Die zijn zo'n vol dagprogramma met veel trainingsuren niet gewend. Daarbij komt dan ook nog een nieuwe woonomgeving, met meer taken waar ze zelf voor moeten zorgen. Coaches en begeleiders geven aan dat in de beginfase extra aandacht nodig is om te voorkomen dat ze voortijdig het programma verlaten.

> *'In het begin denken ze vaak van oh, lekker vaak trainen en een beetje naar school, maar ze worden fysiek veel meer belast en vermoeid… Ze komen op een nieuwe school, nieuwe omgeving, ze gaan op zichzelf wonen, ze moeten koken, ze moeten wassen. Ze moeten alles zelf organiseren, ze moeten toetsen inhalen, dat moeten ze zelf regelen.'* (coach)

> '*Als iemand van buiten komt en je hebt de nieuwe setting zoals huisvesting, nieuwe school, dan moet je niet bedenken dat ze alles voor de honderd procent gaan doen. Wat dan ben je inderdaad in december van ze af.'* (begeleider)

Ontwikkelen van zelfstandigheid

De meeste betrokkenen geven aan dat een talent snel zelfstandig moet worden, om het programma op een CTO goed te doorstaan. '*Stimuleren van zelfregulatie*' van atleten wordt dan ook veel genoemd als onderdeel van een pedagogisch verantwoord programma.

> *'Een deelnemer moet snel zelfstandig worden, sneller dan een gewone puber over het algemeen. Ze moeten feitelijk meer loskomen van hun thuissituatie.'* (begeleider)

Terwijl veel coaches en andere betrokkenen over het algemeen pleiten voor veel aandacht voor zelfregulatie en eigen verantwoordelijkheid van de atleten, worden soms ook andere keuzes gemaakt. Door het stimuleren van zelfregulering wordt de overvolle agenda en de druk vanuit verschillende kanten (sport, onderwijs) namelijk tot 'probleem' van de sporter gemaakt. Dit vergroot de kans op overbelasting. Ter voorkoming van overbelasting wordt soms minder sterk ingestoken op zelfregulering en worden keuzes gemaakt voor de sporters.

> *'Soms kiezen wij op dit moment voor een hele andere invalshoek om ze juist heel veel veiligheid en structuur te geven. Want wat we in het heel algemeen zien, is dat ze wel heel veel moeten, de hele dag. En zo hebben wij dat programma in elkaar gezet. We vragen de hele dag opperste concentratie. En we zitten wel eens aan de grens. Ik zie af en toe een mentale vermoeidheid, die niks te maken heeft met de fysieke vermoeidheid en dan maken wij wel eens de keuze om ze niet te laten zelfreguleren.'* (begeleider)

De meeste betrokkenen erkennen daarbij ook dat de eisen aan en druk op sporttalenten per definitie hoger zijn dan voor hun leeftijdsgenoten. Dat is inherent aan het volgen van een talentontwikkelingsprogramma op een CTO. Daarmee worden grenzen verlegd, maar niet ten koste van een verantwoorde ontwikkeling, zo stelt een trainer:

> *'Zij moeten duidelijk veel meer leren omgaan met druk. Andere sporters die niet aan dit traject meedoen, die hebben dat niet. Dus dat is al een heel groot verschil. Als je hier komt dan kies je daarvoor. Dus ik denk wel dat het soms, tot een zeker mate, ten koste, gaat van de ontwikkeling. Ik denk dat het niet ten koste mag gaan van de persoonlijke ontwikkeling. (...) Maar ik kan me wel best voorstellen dat je hier iets verder gaat, dan in het gewone leven. Ik denk wel dat ze dat leren, dat de grens hoger gesteld wordt.'* (coach)

Signalering van overbelasting

Om snelle uitstroom van nieuwe CTO-sporttalenten te voorkomen zijn een langzame opbouw van de (trainings)belasting en tijdig ingrijpen bij overbelasting belangrijke voorwaarden. . Uit de reacties van talentcoaches blijkt dat sporttalenten, in hun ambities om mee te blijven doen, zelf niet altijd tijdig aangeven wanneer het ze te veel wordt.. De coaches en begeleiders zijn van mening dat overbelasting continu 'op de loer' ligt en het belangrijk is om 'scherp in de diagnostiek te zijn' en (individuele) programma's doorlopend bij te stellen. Dit komt aan op maatwerk.

> *'Het afstemmen van de totale belasting blijft lastig. Ik richt me op deze wedstrijd en kan niet doen alsof de buitenwereld niet bestaat, dat leidt tot problemen. Dat is periodiseren. Dat is denk ik wel een onderwerp dat veel aandacht nodig heeft. Kijk breder dan alleen de belasting van de sporters.' (coach)*

Een goede signalering van symptomen van overbelasting is belangrijk om problemen te voorkomen. Binnen sommige talentenprogramma's worden ook instrumenten gebruikt om belasting te monitoren. Hoewel niet is vastgelegd hoe signalering van overbelasting precies verloopt, zijn hierin grote overeenkomsten tussen de CTO's. Zowel sporttalenten zelf als de betrokkenen (trainer of andere begeleiders) kunnen signalen van overbelasting aangeven. Dit wordt bilateraal besproken met het sporttalent en plenair binnen het begeleidingsteam.

> *'En nogmaals, je moet steeds blijven signaleren. Dat doen we ook met die POMS-vragenlijsten. Maar ook belasting met de examens, je moet er overal rekening mee houden. En zeker in het begin.* (coach)

> *'We werken ook met vragenlijsten zodat je ook het gevoel een beetje kan inschatten. Dat is soms ook wel een eye-opener. Van: hé, daar moet ik een extra praatje mee houden of iets mee doen. En verder wat je ziet op de training, ik bedoel je ziet daar natuurlijk heel veel.'* (coach)

Het vaststellen van (over)belasting is niet altijd eenduidig. Daar wordt door coaches en begeleiders vanuit hun de specifieke specialismen anders naar gekeken.

> *'Hoe je overbelasting signaleert? Nou, je kijkt eerst vanuit klinisch oogpunt naar de klacht, maar je plaatst het wel in een geheel. Je vraagt: hoe is het op school en hoe is het thuis? Je kijkt een beetje naar de periodisering, waar zitten ze? Zitten ze dicht tegen belangrijke wedstrijden of een ander belangrijk moment? En dan ga je bepalen of datgene wat ze laten zien consistent is met de rest, in combinatie met een gesprek met een coach. En soms kan het zijn dat ze het overdrijven. Het kan ook zo zijn dat ze het spannend vinden dus dat ze het faken. Het is niet heel zwart-wit, het is niet altijd een overbelasting.'* (begeleider)

Voor sporttalenten zelf blijkt het niet altijd eenvoudig te herkennen wanneer zij de grens tussen belasting en overbelasting overschrijden.

Weloverwogen risico's

Rondom wedstrijden worden wel eens 'weloverwogen risico's' genomen., Over het algemeen wordt gesteld dat er een goede samenwerking bestaat tussen de talentcoaches en de medische begeleiders, zodat de fysieke belasting goed in de gaten wordt gehouden. Vormen van fysieke overbelasting worden meestal tijdig gesignaleerd. Signalering van overbelasting richt zich niet alleen op de fysieke gesteldheid. Andere problemen worden ook regelmatig genoemd. Maar het fysieke vlak is volgens betrokkenen vaak wel het vlak waar dit het '*meest zichtbaar'* wordt.

> *'Ja, ik denk dat het belangrijk is dat we dat toch nog eerder proberen te signaleren. Dat we dan aan de voorkant zitten in plaats van aan de achterkant. Dat zit hem in misschien wat vaker rondom de training spreken met sporters en nog wat vaker gesprekjes met ze te hebben over hoe het gaat. Mee-eten bij de maaltijdvoorziening. Dat zijn dingen die we altijd wel allemaal doen hoor, maar daar kunnen we nog iets meer op inzetten.'* (begeleider)

'Hoe happy voelt iemand zich hier? Ik denk dat we daar nog wel wat intensiever op kunnen zitten. Zorgen dat de sporter goed in zijn vel zit en optimaal kan presteren. Je ziet dat sporters die elders uit het land komen, toch even nodig hebben om hier te wennen en hun plekje hier te vinden. Misschien dat we daar nog meer individuele begeleiding in kunnen bieden.' (begeleider)

Zowel voor coaches en begeleiders staat vast dat het vroegtijdig signaleren van knelpunten problemen kan voorkomen. Hoe dit proces precies vorm krijgt is niet altijd vastomlijnd. Dit lijkt vooral te zitten in het directe contact met sporters en het opbouwen van een vertrouwensrelatie.

2.4 Evenwicht tussen sportieve en maatschappelijke ontwikkeling

De topsportprogramma's op een CTO hebben een bepaalde verantwoordelijkheid met betrekking tot de brede educatieve en maatschappelijke ontwikkeling van jonge sporttalenten. Zij kiezen op jonge leeftijd voor een traject waarvan het behalen van het hoofddoel onzeker is. Niet iedereen haalt de top en de meerderheid valt gedurende het talentontwikkelingsproces af. Ook degene die het programma succesvol doorlopen en zich ontwikkelen tot een volwassen atleet zijn tijdens en in ieder geval na afloop van hun sportloopbaan, grotendeels afhankelijk van een diploma voor hun maatschappelijke kansen.

De CTO's zijn onder meer opgezet om de combinatie tussen trainen en school verder te optimaliseren. De afstemming tussen onderwijs en topsport blijft echter een belangrijk aandachtspunt.[2] Dit spanningsveld tussen school en sport kwam in alle groepsgesprekken naar voren. Enerzijds werd daarbij gepleit voor nog meer specifieke aanpassing van het schoolprogramma aan de topsport. Anderzijds gingen tegengeluiden op waarbij de school niet als secundair werd gezien ten opzichte van de topsport.

'Het onderwijs zal water bij de wijn moeten doen, want de topsport doet het niet.' (begeleider)

'Topsport staat bovenaan. Het liefst regel ik het onderwijs helemaal zelf. Geen reistijden meer en het maakt het eenvoudiger een passend programma aan te bieden. Maar onderwijs is een belangrijk onderdeel. Wij zijn een CTO. Eigenlijk is de O van onderwijs net zo belangrijk als de T van topsport.' (begeleider)

'Net zoals dat je het belang moet erkennen van de opleiding tot topsporter zijn er de keuzes met betrekking tot het belang van onderwijs.' (coach)

Vasthouden aan het onderwijsniveau

Tijdens de verschillende groepsgesprekken werden voorbeelden aangehaald van sporttalenten die vanwege de sportbeoefening voor een lager onderwijsniveau hebben gekozen. De meeste

[2] Zie ook de rapportage Talenten in balans (Elling ea, 2013)

coaches en begeleiders zijn er echter voorstander van, om het gekozen onderwijsniveau vast te houden. Maar soms blijkt het niet anders te kunnen.

> *'Bij het onderwijs? Er gaan een hele hoop dingen nog niet goed. Er gaat ook genoeg al wel redelijk. Ik zou zeggen doe er wat langer over maar houd wel je niveau vast. Maar, ik weet dat ook andere beslissingen genomen worden. Daartegen zou ik willen zeggen, zorg dat je je niveau houdt.'* (begeleider)

> *'Er wordt wel realistisch gekeken. Als iemand echt dag in dag uit op zijn tenen moet lopen om misschien net het havodiploma te halen, dan wordt overlegd met de ouders en de topsportcoördinatoren van school. Dan is het misschien verstandiger om vmbo te doen en daarna havo? Het is sowieso al heel pittig om uit je vertrouwde omgeving te gaan om een programma op een CTO te volgen.'* (coach)

Onderwijsbegeleiders geven aan dat het eigenlijk niet slim is om in een examenjaar over te stappen naar een CTO. Terwijl dit vanuit het oogpunt van de sportieve ontwikkeling van het talent wel de voorkeur zou verdienen.

> *'Dan kijken we nog in het examenjaar of het verstandig is om gespreid examen te doen of meteen het volledige examen te doen. Als je kijkt hoe dat afgelopen jaren is gegaan, ja, bij de een loopt het goed, die kan in een keer examen doen. Bij de ander blijkt het toch te zwaar. Die overstap is gewoon heel erg groot en die verschilt per persoon.'* (begeleider)

> *Het is ook een keus die de sporters moeten maken, van doe ik dit wel, doe ik dit niet. Dus voorlichten van wat zijn de risico's daarvan. En de coach moet zich daar ook van bewust zijn. Dat op dit moment deze stap genomen wordt vanwege de sport, maar als je het vanuit het onderwijs ziet, is het niet ideaal. En de coach moet zich er dan ook van bewust zijn, dat af en toe qua sport ook even de ruimte moet worden gegeven voor het onderwijs'* (begeleider)

Waar ligt de prioriteit?

Sommige coaches en overige begeleiders vinden dat de verantwoordelijkheid van de sport voor de onderwijsontwikkeling wordt overdreven, anderen (vooral onderwijsbegeleiders, maar ook sommige coaches) stellen juist dat de sport deze verantwoordelijkheid niet voldoende neemt. Zeker op beslissende momenten zoals in een eindexamenjaar, kan de sport niet altijd prioriteit krijgen.

> *'School komt altijd wel aan de orde in het maandelijkse gesprek wat ik met sporttalenten heb. En als ik denk dat de zaak niet helemaal goed gaat op dat aspect, dan neem ik contact op met de onderwijscoördinator. Bij toetsweken kunnen we vaak schuiven. Als het richting eindexamen gaat, dan zit je gewoon aan een aantal dingen vast. Dan gaan we gewoon zitten om te kijken hoe we het traject inrichten. Hoe gaan we het trainingsproces zodanig in, dat beide onderdelen niet in elkaars weg zitten?'* (coach)

Pasklare oplossingen blijken niet altijd direct voorhanden. Zeker bij absolute toptalenten met

een zeer intensief trainingsprogramma moeten soms lastige keuzes worden gemaakt. Een onderwijscoördinator en een talentcoach benoemen een voorbeeld, waar een weloverwogen keuze werd gemaakt om een groot sporttalent tijdelijk volledig vrij te stellen van schoolverplichtingen.

Coach: *'Maar hij is helemaal uit het schooltraject getrokken op een manier die misschien niet mag, maar die wel pedagogisch verantwoord was.'*
Begeleider*: 'Op dat moment.'*
Coach: *'Op dat moment, was het olympisch traject echt een absolute must. In overleg met de ouders en trainer konden we zeggen "We stoppen nu met school". Dat is natuurlijk een hele wonderlijke beslissing voor een 16-/17-jarige. Maar we hebben het wel gedaan, omdat het echt na alle gesprekken pedagogisch verantwoord was.'*
Begeleider: '*Het was verantwoord, omdat het talent zelf rust en ruimte kreeg. Dus die ging floreren, toen die beslissing genomen was.'*
Coach*: 'Richting die Spelen, dan is al het andere wat erbij komt, het maakt niet uit wat, dat is ballast. En dat willen ze op dat moment niet.'*
Begeleider*: 'Het is in die zin uniek. Het is wel een heel hoog doel, de Olympische Spelen. En dan doseren wij wel, dan leggen we die school stil. Ook dan is de verhouding, dat je de goeie afstemming hebt met elkaar, dat is dan het maatwerk leveren. En pedagogisch is niet… 'one route'. Het is mensenwerk waarin je ook fouten maakt, want het is wel heel lastig in te schatten.'*

Uit de gesprekken komt naar voren dat er veel verbeterd is in de afstemming tussen onderwijs en topsport. Tegelijkertijd zijn er nog veel verbeterpunten mogelijk en blijkt vooral dat er individueel maatwerk nodig is. Dit is menswerk en vraagt veel afstemming en overleg met het sporttalent zelf, de ouders en het onderwijs. Er is de laatste jaren veel inzet gepleegd om onderwijs aan te passen aan de topsportbeoefening. Waar langzamerhand een breder draagvlak in de samenleving lijkt te ontstaan voor de ondersteuning van sporttalenten, gaan er tevens vaker stemmen op vanuit onderwijs en topsport voor een verantwoorde onderwijsontwikkeling van sporttalenten.

2.5 Invloeden op persoonlijke levenssferen

Naast de zorg voor mogelijkheden ten aanzien van de maatschappelijke ontwikkeling, dragen CTO's ook pedagogische verantwoordelijkheden voor invloeden in de persoonlijke levenssferen van sporttalenten. Zeker ten aanzien van jonge sporttalenten die uit hun vertrouwde omgeving stappen, waardoor hun ouders letterlijk en figuurlijk op grotere afstand komen te staan.

Een 'gezonde' woonsituatie was op alle CTO's een belangrijk aandachtspunt. De inrichting van de woonsituatie op de CTO's verschilt enorm. Op een van de CTO's wonen alle sporters intern. Op een ander CTO is huisvesting door de stad verspreid. Een van de begeleiders geeft aan dat de huidige woonsituatie voor enkele ouders een reden was af te zien van het CTO-programma. Een andere begeleider vertelt over een situatie waarin een van de buurtbewoners een poging deed om zichzelf van het leven te beroven. Dit was een zeer ingrijpende situatie voor de sporters in hetzelfde appartementencomplex.

'Nou ja, er was een meisje, niet van onze groep maar die wel in de flat woont, naar beneden gesprongen. Dan is het wel belangrijk dat er iemand is en je het daarover kan hebben. Ik denk dat het belangrijk is. Dat er altijd iemand is, is ook het belangrijkste verbeterpunt. De begeleiding in het wonen. Ook omdat die meiden steeds jonger worden.' (begeleider)

Dergelijke situaties vragen om aanwezigheid van kundige begeleiding voor de groep jongste sporters.

'We zouden eigenlijk iemand met een pedagogische achtergrond moeten hebben die hier 's nachts zou kunnen zijn. We hebben nu wel een nachtwaker, maar dat is gewoon een mannetje met een V'tje en die doet beveiliging.' (coach)

Instellen van leefregels

Door het instellen van bepaalde leefregels wordt geprobeerd de veiligheid van sporttalenten beter te waarborgen. Deze afspraken hebben onder andere betrekking op de omgang met elkaar, rusttijden en het ontvangen van bezoek en zijn eigenlijk op alle CTO's gangbaar.

'Het gaat om de veiligheid. Hoe jonger de talenten, hoe minder de keuzevrijheid en des te groter de begeleiding.' (begeleider)

'Er zijn leefregels inderdaad. Om 22:00 u moet het rustig zijn op ieders kamer. Het is ook voor een groot deel eigen verantwoordelijkheid. Ze moeten elkaar er ook op gaan aanspreken. En soms is er toezicht, sommigen hebben het nodig dat er af en toe eens toezicht is. Dat je om 22:00 u langsloopt en zegt: "Waarom zit je hier nog? We hebben afspraken."' (begeleider)

Over het algemeen zijn de coaches en overige begeleiders redelijk tevreden over de aanwezige pedagogische expertise. Zowel coaches als begeleiders geven aan dat veel kennis in de loop van de tijd is opgedaan. Ervaringen uit de praktijk hebben tot aanscherping van programma's en regels geleid.

'We hadden vorig jaar een competitieprogramma erbij en we hadden eigenlijk te weinig rekening gehouden met hoeveel impact dat had. Hoe zwaar het is geweest. En nu verander je dat natuurlijk. Het is natuurlijk constant bij schuren. Bijwerken van je programma.' (coach)

Meer verantwoordelijkheid ten aanzien van jonge sporttalenten

De kennis en ervaring ten aanzien van de pedagogische begeleiding op het CTO is veelal 'in het veld' opgedaan. Niet alleen ten aanzien van de sportprogramma's, maar ook wat betreft de invulling van de begeleiding om de programma's heen. De verjonging in veel talentontwikkelingsprogramma's brengt volgens betrokkenen extra pedagogische verantwoordelijkheden met zich mee.

'Wat je ziet de laatste jaren is dat de leeftijd steeds meer omlaag gaat binnen de talentenprogramma's. Eerst waren sporters meestal 17 à 18 jaar en nu zijn ze meestal 15 à 16 jaar. Dan kom ik weer terug bij die veiligheid. Dat ze zelf iets minder

verantwoordelijkheid kunnen dragen en dat we ze toch iets meer daarin begeleiden of sturen. Ik denk dat we daar steeds meer aandacht voor moeten krijgen.' (coach)

Volgens de coaches en begeleiders zijn jonge sporttalenten eigenlijk ook gewoon pubers. Zowel voor de sporttalenten zelf als voor de betrokken actoren is het zoeken naar waar de grenzen liggen.

'De grenzen opzoeken, hoe ver kan ik gaan? Die heb je er natuurlijk ook bij zitten. Het is een grote groep. Dan moet je nog wel eens controle uitoefenen. Dan is het nog wel de vraag of het allemaal loopt zoals het moet lopen. Ze zijn soms nog wel eens aan het puberen.' (begeleider)

'Ik wil niet alles weten, omdat ik vind dat kinderen en met name pubers en adolescenten voor een groot deel hun eigen leven mogen hebben.. En daar waar het ontspoort grijp je in. Per mens is dat verschillend.' (coach)

Puberen is volgens de meeste actoren een onderdeel van een 'gezonde ontwikkeling'. Tegelijkertijd zijn sommige coaches zich ervan bewust dat de ontwikkeling die sporttalenten doormaken niet gelijkloopt met die van hun leeftijdgenoten die thuis wonen. Een van de coaches geeft ook aan dat waakzaamheid voor de jongste sporttalenten nodig is.

'En dan vind ik het ook erg belangrijk dat ze gewoon puber mogen zijn en daar ook gewoon fouten in mogen maken. Fouten, tussen aanhalingstekens dan. We moeten ze daar ook vooral de ruimte in geven. Het leven laten leiden zoals het ook bij die leeftijdsgroep is bedoeld, anders komt het op een later moment op je bordje' (coach)

'In de nieuwe lichting heb ik die veertienjarige meisjes. Er is een absoluut verschil met hier en de thuissituatie, want daar ga je naar school met je eigen leeftijdsgenoten en daar speel je met je eigen leeftijdsgenoten en ga je weer naar huis. Hier komen ze te zitten met 21-jarigen. Het eerste wat er gebeurt, is dat er aandacht wordt gezocht van jongens die net het nieuwe spul voorbij hebben zien komen. Ze komen gelijk in aanraking met jongens van 21/22 jaar. Het milieu waarmee je samen zit, is absoluut anders dan wanneer jij gewoon naar school gaat en 's avonds thuis slaapt.' (coach)

Deze voorbeelden illustreren de noodzaak van intensieve pedagogische begeleiding van (jonge) sporttalenten. In normale omstandigheden zijn ouders verantwoordelijk, maar deze staan nu op een veel grotere afstand. In de volgende paragraaf gaan we verder in op de betrokkenheid van ouders.

2.6 Verantwoordelijkheid binnen het begeleidingsteam

De begeleiding van jonge sporttalenten op een CTO is omgeven door een team van specialisten. Naast fulltime aangestelde talentcoaches bestaan begeleidingsteams op CTO's uit verschillende experts die belast zijn met taken rond huisvesting, onderwijs, medische zorg en psychologische en maatschappelijke begeleiding. Maar wie is er verantwoordelijk voor een gezonde ontwikkeling van sporttalenten? Deze thematiek kwam in alle groepsgesprekken ruimschoots aan bod.

Opvallend was dat de begeleiders zich bij deze thematiek meer op de achtergrond hielden en vooral de reactie van coaches afwachtten. Over het algemeen voelden coaches zich verantwoordelijk voor een gezonde ontwikkeling. Begeleiders voelden zich veelal voor een deel van de ontwikkeling verantwoordelijk. Met name voor dat deel waarin zij gespecialiseerd zijn. Begeleiders vanuit de medische hoek voelden zich verantwoordelijk voor de fysieke gesteldheid en studiebegeleiders benoemden aspecten ten aanzien van het onderwijs. Voor coaches bestaat hier onduidelijkheid over.

> *'Ja, wie is daar verantwoordelijk voor? In het sportproces is dat de trainer. Gaat het om onderwijs of persoonlijke ontwikkeling, dan kan je het dus veel breder trekken. Dan denk ik dat er meerdere mensen verantwoordelijk zijn. En dan sla ik ouders, die misschien wel het allerbelangrijkste zijn, nog over. Dus ik vind het heel moeilijk te zeggen wie nu verantwoordelijk is.'* (coach)

In dit verband werd enkele malen het principe '*talent centraal en coach gestuurd'* aangehaald. Dat betekent dat een sporttalent in samenspraak met zijn coach bepaalt wat nodig is voor zijn ontwikkeling. Dat dit in de praktijk niet altijd eenvoudig is blijkt uit de volgende uitspraken:

> *'Dat is de inschatting van de coach of het begeleidingsteam… de sporter wordt gekoppeld aan een coach. Er is een coach in het volleybal en er is een coach in het wielrennen en daar zit de sporter mee. Dus als het met de coach niet klikt, dan heeft de sporter een probleem.'* (coach)

> *'De grootte van de groep vind ik wel een knelpunt. Het is toch lastig om van al die meiden op regelmatige basis signalen te krijgen. En sommige meiden zijn heel proactief, en die geven het inderdaad aan als het niet goed gaat. Maar sommige weten toch om van die radar af te blijven'* (coach)

Organisatiestructuur; verschillen per sportprogramma

De vier CTO's verschillen enigszins van elkaar. In grote lijnen komt het erop neer dat de sportbond verantwoordelijk is voor de inrichting van het sportprogramma en de aanstelling van een talentcoach. Het CTO is grotendeels verantwoordelijk voor de inrichting van het begeleidingsteam, de organisatie van het onderwijs en huisvesting van sporttalenten. De sportbonden maken dus gebruik van de faciliteiten van het CTO. Begeleiders zijn vaak bij meerdere sportprogramma's op een CTO betrokken. Vanuit hun optiek kan met name de afstemming tussen programma's verder worden verbeterd.

> *'De basis kunnen we standaardiseren. Er is zo'n groot verschil tussen de ene bond en de andere bond als het gaat om begeleiding. Sport x en sport y is een wereld van verschil.'* (begeleider)

> *'Je werkt zelf als een team, maar ik denk dat sommige bonden nog wel wat stapjes kunnen zetten. Maar bij ..(naam sport) is dat heel erg ontwikkeld en bij (naam sport) is dat natuurlijk helemaal nog niet.'*

Coaches geven aan dat het contact met het begeleidingsteam op het CTO verder verbeterd kan worden.

> *'Mijn belangrijkste verbeterpunt is meer contact met het CTO. Dat voel ik soms nog wel als twee eilandjes. Dus in principe qua huisvesting daar heb je dan ook mee te maken en natuurlijk met studie heb ik dan heel veel contact. Voor de rest heb ik heel weinig contact met het CTO eigenlijk. Misschien omdat we ook niet zoveel nodig hebben?'*

Regie en verantwoording

Coaches lijken zich het meest verantwoordelijk te voelen voor een gezonde ontwikkeling van sporttalenten. Ook de overige begeleiders lijken die verantwoordelijkheid grotendeels aan de coaches toe te schrijven.

> *'Ik denk als je een hoofdverantwoordelijke moet noemen, dat een groot percentage dan bij de talentcoach ligt. En dat hij met name een soort rol heeft naar iedereen toe, maar ik denk niet dat daar alleen de verantwoordelijkheid ligt. Ik denk dat al die deelverantwoordingen eraan bijdragen zodat je aan die honderd procent komt en dan ligt er natuurlijk ook een aanzienlijk deel bij de ouders.'* (begeleider)

Wanneer coaches de regie hebben binnen een pedagogisch verantwoord programma,. zouden zij goed op de hoogte moeten zijn van de rol van het begeleidingsteam in het totale proces. Onderstaande uitspraak laat zien dat hier nog winst te behalen is.

> *'Het is niet zozeer dat het overleg er niet is, maar ik denk dat het goed is dat het onderwerp op een gegeven moment echt op tafel komt. Welke mensen hebben we waarvoor en hoe gaan we dat aanpakken?'* (coach)

De verantwoordelijkheid van coaches en begeleiders voor een gezond ontwikkelingsklimaat blijft 'zweven'. In de vier groepsgesprekken blijkt enige onduidelijkheid te bestaan over de regie en (taakspecifieke) verantwoordelijkheden.

Druk op presteren

Hoewel de begeleiders vinden dat coaches de grootste verantwoordelijkheid hebben, geven sommige coaches aan zich toch vooral verantwoordelijk te voelen voor de sportieve prestaties van sporttalenten.

> *'Ik ben aangesteld voor de sportieve ontwikkeling van deze talenten. Als ik het niet goed doe, wordt ik daarop afgerekend.'* (coach)

Wanneer coaches voornamelijk beoordeeld worden op de prestaties van hun sporttalenten, is het niet vreemd dat daar meer aandacht naar uitgaat. Deze prestatiecultuur werkt ook enigszins door binnen het begeleidingsteam. Sommige coaches lijken zich meer bewust te zijn van de tijdelijkheid van hun positie binnen het CTO dan de overige begeleiders. Dit blijkt onder andere uit volgende citaat:

> *'De afrekencultuur, niet alleen voor de sporters, maar ook voor coaches. De sporter wordt afgerekend op prestaties en als die niet goed zijn, zit hij niet meer bij de selectie.*

Voor de mensen hier maakt het gewoon helemaal niets uit hoe ze zelf functioneren. Die hebben gewoon een contract voor onbepaalde tijd, of ze het nou goed doen of niet. Mogen wij eisen van de sporter, dat we ze afrekenen? (...) En de vraag is als wij werken in zo'n cultuur zou dat ook niet moeten gelden voor de organisatie daaromheen?' (coach)

Deze druk op presteren voor coaches en sporters kwam ook in de eerste paragraaf naar voren. Coaches bevinden zich in een spagaat met aan de ene kant de focus op sportsucces en aan de andere kant de wens om dit succes op pedagogisch verantwoorde wijze te behalen.

2.7 Rol en betrokkenheid ouders

In de beginfase worden ouders nadrukkelijk betrokken bij de instroom in het talentontwikkelingsprogramma op een CTO. Ouders en sporttalenten worden volgens betrokkenen goed geïnformeerd over het functioneren van het CTO. Naarmate het programma vordert is betrokkenheid van ouders lastiger te organiseren, zo valt op te maken uit de uitspraken van coaches en begeleiders.

'Formeel, qua verantwoordelijkheid verandert er denk ik niet veel. Want het gaat nog steeds om hun kinderen, minderjarige kinderen. Dus hebben ze puur vanuit de wetgeving de verantwoordelijkheid. Alleen in de praktische zin is het lastiger (..) Als het bijvoorbeeld niet lekker loopt op school, kan je als ouder niet eenvoudig allerlei dingen regelen. Dus dan delegeer je eigenlijk een stuk van die verantwoordelijkheid.' (coach)

De intensiteit van het contact tussen ouder en kind verandert wanneer sporttalenten instromen op een CTO. Dagelijkse aanwezigheid verschuift naar contact in de weekenden. Daarmee hebben ouders nog altijd een belangrijke rol in het signaleren van problemen rondom het welbevinden van hun kind.

'Sommige ouders (..) die zitten er veel meer bovenop. Dingen die spelen, dan heb ik wel contact met de ouders. Sommige ouders heb je dan, die willen graag elk kwartaal een evaluatiemoment. Maar dat is meestal vanuit eigen initiatief.' (coach)

Vraaggestuurd en incidentafhankelijk

Coaches en/of begeleiders blijken op sommige momenten wel contact te zoeken met ouders. Vaak op momenten dat het met een sporttalent minder goed gaat en het vanuit de (wettelijke) verantwoordelijkheid gezien nodig is om ouders erbij te betrekken.

'Ja inderdaad, in dit geval zijn ouders benaderd en is aangegeven wat er gebeurd was. En gezegd: "Mocht u merken dat er behoefte is aan extra hulp/begeleiding, dan kunnen we dat inzetten," dus deels leggen we die verantwoordelijkheid dan weer bij de ouders.' (coach)

Betrokken actoren zien ook een belangrijke rol voor ouders in het signaleren van problemen. Daarnaast zijn ouders op een aantal gebieden formeel verantwoordelijk. Het is opvallend dat er desondanks geen vaste afspraken met ouders lijken te zijn.

> *'Precies, dat komt van ouders uit. En dat is niet vastgelegd in het programma, dus regelmatig contact met de ouders is er niet.'* (begeleider)

> *'In de loop van het seizoen, als het allemaal goed loopt, dan spreek je ze een keer informeel, als de kinderen opgehaald worden. Of bij een wedstrijd. En als dingen niet zo goed lopen, dan hangt het van het onderwerp af. Of ze in eerste instantie met mij praten, of contact met een begeleider opnemen. Ik heb niet formeel vastgelegd dat we eens in de drie maanden met alle ouders ook nog een keer gaan zitten.'* (coach)

Informele contactmomenten lijken belangrijker in het onderhouden van de relaties met ouders dan dat er formele overlegmomenten worden ingeroosterd. Ouders lijken daar ook vaker het initiatief voor te nemen dan coaches of begeleiders.

> *'Nou ja, goed we proberen de ouders wel op de hoogte te houden van wat er gebeurt in een programma, in ieder geval. Dus door middel van nieuwsbrieven en dat soort zaken, door middel van social media… Maar verder is het voornamelijk allemaal informeel bij de wedstrijden.'* (coach)

> *'Vooraf is er contact. Dat wel. (..) Maar niet tussendoor. Ja, of het is dan op het initiatief van de ouders.'* (begeleider)

Oudercontact is eerder vraaggestuurd en incidentafhankelijk dan structureel ingebed

(Over)betrokkenheid

De betrokkenheid van ouders wordt niet altijd gewaardeerd door coaches en begeleiders, omdat dit ook de 'ontwikkeling van zelfstandigheid in de weg staat'. Ouders gaan heel verschillend om met hun rol. Soms draven ouders te ver door en neigt het naar overbetrokkenheid.

> *'Bepaalde ouders heb je hier te veel over de vloer. Je wilt de ouders ook niet altijd als toeschouwers bij de training aanwezig hebben.'* (coach)

> *'Je hebt er die dumpen hun kind en die leggen alle verantwoordelijkheid bij jou neer. En als het fout gaat of als het misgaat, ligt het vooral aan ons. Maar je hebt er ook die daar zelf heel veel verantwoordelijkheid in nemen.* (coach)

> *'Het is de vraag of je toezicht wilt op de leefsituatie van sporttalenten. Je wil geen huishoudster zijn. Er zijn bijvoorbeeld ouders, die de kamer van het kind stofzuigen en opruimen. En dat soort ouders wil je er niet bij hebben. En dat zijn juist wel de ouders die naar de flat toe komen.'* (begeleider)

Discussie vermijden

Coaches geven aan dat ouders niet altijd voldoende begrip hebben voor keuzen die gemaakt worden in de topsport. Met name op tactisch en fysiek vlak willen coaches zo min mogelijk inmenging van ouders hebben en lijken discussies liever te vermijden.

'Voordat je ouders erbij betrekt , moet je denk ik eerst de ouders in een plaatje meegeven van wat we hier doen en wat topsport is en wat daar allemaal bij komt kijken.' (begeleider)

'Vanuit pedagogisch oogpunt denk ik dat we ook ouders moeten opvoeden, dat nemen we niet altijd mee.' (coach)

'Trainingstechnisch en fysiek. Daar wil je ouders zo ver mogelijk van af houden. Omdat sommige keuzes gewoon niet leuk zijn. En die moeten wel gebeuren, en als de ouders daartussen zitten dan krijg je een scheeflopend iets, denk ik. Aan de ene kant krijgt een kind feedback van de ouders en aan de andere kant feedback van de coach. De trainer zegt dit, maar ouders zeggen dat. Ik denk dat je dat zoveel mogelijk moet vermijden.' (coach)

Ouders zijn tot 18 jaar wettelijk verantwoordelijk voor hun kind. In de vorige paragraaf kwam naar voren dat ouders als medeverantwoordelijk worden gezien voor de ontwikkeling van hun kind. De ouders spelen een belangrijke rol in het signaleren van problemen. Coaches en begeleiders vermijden 'lastige' gesprekken. Ondanks de ouderlijke verantwoordelijkheid en hun signaleringsfunctie zijn er doorgaans geen vaste evaluatie- of voortgangsgesprekken vanuit het begeleidingsteam met sporttalenten en hun ouders.

2.8 Uitstroom van een topsportprogramma op het CTO

Op welke factoren worden sporttalenten in een talentontwikkelingsprogramma op een CTO beoordeeld? Om welke redenen vallen sporters af en hoe is de uitstroom op het CTO georganiseerd? Coaches en begeleiders geven aan dat de voortgang op een CTO vooral afhankelijk is van de sportieve progressie.

'Uiteindelijk worden deelnemers speltechnisch beoordeeld. Persoonlijkheid is daarbij een belangrijk tweede punt. Maar als een student op alle andere vlakken slecht scoort behalve prestatie (bijv. onvoldoendes op school) zal hij toch niet zomaar uit het programma worden gezet omdat je het sporttalent niet kwijt wil. Andersom ligt het anders. Als een deelnemer goed scoort op alle vlakken maar de sportprestaties blijven ondermaats dan zal deze deelnemer sneller van het programma af gehaald worden.' (coach)

De wijze waarop die voortgang wordt beoordeeld verschilt per sport. Voor een individuele sport als zwemmen zijn objectievere criteria voorhanden dan voor een teamsport als handbal of volleybal.

'Wij hebben heel duidelijk voor ogen welke tijden een sporter op welke leeftijd moet halen. Als daar geen vooruitgang in zit, lijkt het weinig zinvol om deze weg voort te zetten.' (coach)

Vangnet

De meeste betrokkenen zijn zich ervan bewust dat de meerderheid van de sporters het uiteindelijk niet redden.

> *'Nee, maar het gaat om de negentig procent die het niet redt en dat moet wel zo pedagogisch verantwoord zijn, dat ze er de rest van hun leven iets aan hebben en dat ze hier niet kapot weggaan. Je mag hier niet kapot weggaan. En dat is wel een taak die we met z'n allen hebben.'* (begeleider)

Dit principe lijkt voor een enkele coach strijdig met de harde topsportcultuur waarin presteren voorop staat.

> *'Maar dan komt wel gelijk de vraag, zijn we bezig met topsport dan? Als we er een vangnetje onder houden. Want dat is eigenlijk wat we zeggen, we hebben een vangnetje nodig, je moet er de rest van je leven iets aan hebben.'* (coach)

Opvallend is dat coaches aangeven dat zij wel een 'vangnetje' gebruiken wanneer sporters op andere vlakken niet scoren.

> *'Ik kan een voorbeeld geven binnen mijn programma vaneen jongen die er op school met de pet naar gooit. Ook blijkt regelmatig dat hij de vrijheid van zelfstandig wonen niet aankan. Het is een groot talent dus hebben we opnieuw duidelijke afspraken gemaakt. Wij verwachten dat hij de nieuwe (naam topsporter) kan worden.'* (coach)

Vooraf selecteren

Coaches en begeleiders zoeken naar mogelijkheden om vooraf beter te selecteren of een sporttalent het binnen een talentontwikkelingsprogramma kan redden. Het intakegesprek dat met de meeste sporters plaatsvindt, is daarvan een belangrijk onderdeel. Het doel van een dergelijke screening is om te zien op welke gebieden sporters meer ondersteuning nodig hebben.

> *'We willen meer aan de voorkant selecteren. We zijn op zoek naar een methode om vaardigheden van jonge sporttalenten te kunnen monitoren. Op die manier weten we ook waar we extra op moeten letten. Hier hebben al gesprekken over plaatsgevonden met experts.'* (begeleider)

Invloed op besluitvorming

Uit eerdere uitspraken van coaches valt op te maken dat sporters die onvoldoende progressie maken op sportief gebied grote kans hebben af te vallen. Wanneer het verlaten van het CTO een bewuste keuze is, hebben sporters langer de tijd gehad over een alternatieve invulling na te denken. Het kan ook zo zijn dat een sporter slechts enkele maanden vooraf hoort dat er komend seizoen geen plaats meer is. Uiteindelijk verlaten alle sporters een keer het CTO. Voor de een is het vertrek een vrijwillige keuze, voor de ander is het eerder dan verwacht. Binnen veel CTO-programma's is uitstroming niet vrijwillig.

> *'Bij ons is er niemand die er zelf voor kiest om uit te stromen. Mensen stromen door, of voldoen niet aan de prestatiecriteria en krijgen medio april te horen dat ze uitstromen.'* (coach)

Niet altijd worden sporttalenten en hun ouders voldoende betrokken in de besluitvorming. Het is van belang dat besluitvormingsprocessen transparant en zorgvuldig verlopen.

Nazorg

Tijdens de uitstroom lijkt er vooral uit praktisch oogpunt aandacht voor organisatorische aspecten, zoals de huisvesting en soms ook het onderwijs. Uitstromen van een intensief CTO-programma dient zorgvuldig te gebeuren, zo zijn veel betrokkenen van mening.

> *'Je weet wel, voor de huur van de kamer of de afstemming met het onderwijs. Om alles goed af te ronden, of in goede banen te leiden. Daar komen ouders ook om de hoek kijken.'* (begeleider)

> *'Medio april horen ze dat, of ze uitstromen. (..) Het vergt enige discussie, ze moeten wel in een stabiele omgeving het onderwijsprogramma continueren. Ze hebben nog wel een maand of anderhalve maand te gaan. Dan kunnen ze ook niets anders. In de zin van: dan ga je toch lekker naar een andere school of je moet je huis uit, verzin maar wat. Dat kan niet.'* (coach)

Uitvallen uit een CTO-programma betekent dat sporttalenten opnieuw hun woonomgeving op jonge leeftijd achterlaten en (mogelijk) hun onderwijsloopbaan elders hervatten. Dit zijn ingrijpende gebeurtenissen.

> *'We hebben er een van veertien die komt volgende week deze kant op. En dan ben je in een proces bezig van een of twee jaar. Als dan blijkt dat ze het toch niet gaan halen, ja... Maar de keuzes die ze gemaakt hebben om hier te gaan wonen, ze zitten op een andere school, ze kunnen niet zomaar terug naar hun oude leven. Daar heb ik altijd wel erg veel last van en daar voel ik mij erg verantwoordelijk voor.'* (coach)

Dergelijke ingrijpende gebeurtenissen vragen om een zorgvuldige aanpak, waar in de praktijk niet voldoende tijd en aandacht voor is. In verschillende gesprekken werd aangegeven dat meer en structurele aandacht voor sporters die uitvallen, wenselijk is. Nazorg werd door veel betrokkenen als een belangrijk verbeterpunt gezien.

> *'Ze hebben een slechte manier, ze doen heel weinig met drop-outs, terwijl ze daar nog wel een pedagogische verantwoording hebben. Na het programma is het klaar, terwijl de meisjes misschien wel wat begeleiding nodig hebben.'* (coach)

> *'Bij iedere bond meer structuur aanbrengen in intake, evaluatie en uitstroom en op welk moment. Omdat wij met meerdere bonden samenwerken, zie ik dat het bij een aantal bonden loopt, maar bij een aantal ook niet.'* (begeleider)

Deelnemen aan een intensief topsportprogramma met als doel je ambities nastreven, vergt een toegewijde levensstijl van jonge sporters. Dit kan een stimulans voor hun sportieve ontwikkeling zijn, maar ook op andere gebieden liggen kansen.

> *'Als meisjes binnenkomen dan zeg ik: "Ik weet niet of je een goeie topsporter wordt, dat hoop ik. Maar ik weet zeker dat je hier leert volwassen te worden en dat je leert voor*

jezelf op te komen. De rest van je leven heb je hier profijt van. Dat kan ik je garanderen." Daarom denk ik dat iemand in een keurslijf stoppen niet per definitie pedagogisch slecht is.'

De uitdaging is om het hele proces op het CTO op zo'n wijze vorm te geven dat jonge sporttalenten zich ontwikkelen als sporter én als mens.

3. Conclusies en aanbevelingen

De centralisatie van nationale trainingsprogramma's is met de ontwikkeling van de Centra voor Topsport en Onderwijs (CTO) in een stroomversnelling gekomen. In een fulltimeprogramma onder leiding van een coach en een uitgebreid begeleidingsteam krijgen sporttalenten de kans hun sportieve potentieel verder te ontwikkelen, zich op internationaal niveau met de besten van de wereld te meten en mogelijk door te groeien tot topsporters.
Uit een eerdere evaluatie van de vier Centra voor Topsport en Onderwijs in Nederland (Oberon, 2012) bleek deze aanpak veelbelovend voor het verbeteren van sportieve prestaties, maar er werden tevens diverse knelpunten gesignaleerd. Het doel van dit onderzoek is meer zicht verkrijgen op het pedagogische ontwikkelingsklimaat van sporttalenten die op jonge leeftijd hun vertrouwde omgeving verlaten voor het nastreven van hun topsportambities. Daarvoor zijn in 2013 focusgroepgesprekken gehouden met talentcoaches en begeleiders (o.a. arts, fysiotherapeut, life skill coach en studiebegeleider) op de vier CTO's. In totaal waren er 24 personen betrokken bij de deze groepsgesprekken, waaronder zeven talentcoaches.

De processen van 'intensivering' en 'verjonging' van talentontwikkeling zijn onderwerp van studie binnen het project 'Topsportloopbanen: van start tot ster' van het meerjaren onderzoeksprogramma 'Sportland Nederland, ambities en prestaties' (2011-2014) van het Mulier Instituut. Als onderdeel van het meerjarenprogramma werd afgelopen jaar ook een vragenlijstonderzoek uitgevoerd onder talentcoaches en ouders van jonge sporttalenten over hun visies en ervaringen rondom pedagogisch verantwoorde ontwikkeling van jonge sporttalenten (zie Elling ea, 2013). De belangrijkste bevindingen uit die studie zijn in dit slothoofdstuk geïntegreerd.

3.1 Conclusies

De kritieke periode voor talentontwikkeling en -behoud verloopt in de meeste takken van sport min of meer evenredig aan de adolescentiefase, een biosociale transitieperiode van kind naar volwassene, waarin ingrijpende ontwikkelingen plaatsvinden (Wylleman and Lavallee, 2004). Wie als volwassene uiteindelijk tot de 'echte' top zal behoren is dan vaak nog niet duidelijk, gezien de vele verschillende - slechts deels 'beheersbare' - factoren die hierop van invloed zijn. De focusgesprekken op de vier CTO's maakten duidelijk dat sporttalenten en hun ouders de gevolgen van een keuze voor een topsportprogramma niet altijd goed kunnen overzien. De stap om in te stromen in een nationaal trainingsprogramma is een logisch vervolg in het topsporttraject waar een sporter al deel van uitmaakt. Instromen in een nationaal trainingsprogramma op een CTO gaat echter veelal gepaard met grote veranderingen in het leven van jonge sporttalenten, qua trainingsintensivering, een nieuwe (deels zelfstandige) woonomgeving en de afstemming tussen onderwijs en sport. Daarom is het van belang sporttalenten en hun ouders zo goed mogelijk voor te bereiden op wat hen te wachten staat. Dat vergt een gestructureerde aanpak van CTO's, waarin de betrokkenheid van ouders en talenten zelf onmisbaar is. Uit de gesprekken kwam naar voren dat er veel goeds gebeurt binnen de begeleiding vanuit de specifieke talentprogramma's en het CTO en dat er inmiddels – met vallen en opstaan - al veel nuttige ervaringskennis is opgedaan. Niettemin kan er ook nog veel worden verbeterd.

Brede erkenning pedagogische verantwoordelijkheid en maatwerk

Over het algemeen is er een duidelijke consensus over pedagogisch verantwoorde ontwikkeling van jonge sporttalenten tussen coaches en begeleiders en tussen de vier CTO's. Ze onderkennen het belang van een gezonde algemene ontwikkeling naast de 'opleiding' tot topsporter, zeker gezien de verjonging die optreedt bij de instroom van topsporttalenten. Andere sleutelbegrippen die in de vier gesprekken ruimschoots aan bod kwamen zijn:

- veiligheid;
- vertrouwen;
- individueel maatwerk;
- verantwoordelijkheid leren nemen;
- (positief) communiceren.

Vanuit de pedagogiek bezien is een (sociaal) veilige omgeving een voorwaarde om te kunnen leren. Mensen die zich niet veilig voelen onttrekken zich aan het leerproces en vermijden samenwerking (oa Timmer, 2006). Die veiligheid kan worden gecreëerd door het opbouwen van vertrouwen (positief communiceren) en het adequaat inspelen op individuele ontwikkelingsbehoeften. Betrokkenen erkennen dat sporttalenten verschillende ontwikkelingsbehoeften en leerstijlen hebben (vgl. Beek, 2014) en daarom altijd maatwerk vragen, ook met betrekking tot pedagogische principes. Het kunnen inspringen op de diversiteit van leerstijlen en behoeften van talenten vergt een uitgebreid handelingsrepertoire van talentcoaches. Extra ondersteuning door specialistische begeleiders neemt daarin een belangrijke plaats in, zowel preventief als curatief.

Prestatiecultuur op gespannen voet met pedagogisch verantwoord werken

De resultaten laten duidelijk zien dat coaches zich in een spanningsveld bevinden met aan de ene kant de focus op sportsucces en aan de andere kant de wens dit succes op pedagogisch verantwoorde wijze te behalen. Deze spanning wordt ingegeven door een cultuur waarin hoofdzakelijk wordt gekeken naar sportprestaties, terwijl tegelijkertijd verwachtingen bestaan (eigen moraliteit, van ouders en de samenleving) ten aanzien van een gezonde bredere maatschappelijke ontwikkeling.

Coaches en begeleiders zoeken continu naar verantwoorde keuzes en de juiste balans. Sommige coaches en begeleiders geven aan dat topsport bedrijven nu eenmaal gepaard gaat met concessies ten aanzien van een pedagogisch verantwoorde ontwikkeling. Anderen vinden dat de sportieve ontwikkeling alleen tijdelijk prioriteit mag krijgen, na zorgvuldige afwegingen op individueel niveau. Omdat de voortgang van sporttalenten én van talentcoaches binnen een CTO-programma voornamelijk afgemeten wordt aan sportieve prestaties, staat zorgvuldige besluitvorming rondom pedagogische principes onder druk. Wanneer de ontwikkeling van sportieve ambities gedurende lange tijd voorrang krijgt boven een gezonde, bredere, algemene ontwikkeling (o.a. onderwijs en psychosociale ontwikkeling), vergroot dat de kans op beschadiging van jonge sporttalenten op korte of langere termijn (oa Malina, 2010; Wylleman and Lavalee, 2004). Wij pleiten er dan ook voor dat in topsportprogramma's nadrukkelijker vastgelegd wordt dat topsportsucces nooit ten koste mag gaan van het (toekomstig) welzijn van kinderen.

Pedagogische kennis en ervaring onvoldoende ingebed

De groepsgesprekken lieten zien dat verschillen in opleiding, achtergronden, levenservaringen en levensvisies deels andere opvattingen ten aanzien van pedagogisch verantwoorde ontwikkeling van sporttalenten met zich meebrengen. Om de lastige balans tussen

talentontwikkeling en een gezonde bredere ontwikkeling van topsporttalenten zorgvuldig te bewaken is voldoende pedagogische kennis en ervaring noodzakelijk. Uit het vragenlijstonderzoek onder CTO-talentcoaches en de gesprekken met coaches en overige betrokkenen komt naar voren dat pedagogische deskundigheid niet binnen alle talentontwikkelingsprogramma's voldoende is ingebed. De meerderheid van de talentcoaches binnen CTO's zijn hogeropgeleide mannen van rond de veertig jaar met een verleden als topsporter. Zij worden niet geselecteerd op voldoende pedagogische deskundigheid. Ook andere CTO-begeleiders zoals 'accountmanagers' die verantwoordelijk zijn voor onder meer huisvesting en de afstemming met onderwijs, leren veelal pas in de praktijk om voldoende oog te hebben voor tijdige signalering van overbelasting en andere aspecten van een veilig en gezond ontwikkelingsklimaat. Binnen talentontwikkelingsprogramma's en CTO's zijn verschillende taakgebieden (onderwijs, huisvesting, maatschappelijke ontwikkeling) vastgelegd, maar verdient inbedding van voldoende pedagogische deskundigheid meer aandacht.

Meer afstemming en gedeelde verantwoordelijkheid binnen begeleidingsteam

In de groepsgesprekken kwam naar voren dat de verschillende taken en verantwoordelijkheden van coaches en begeleiders niet altijd helder zijn afgebakend. De frase 'talent centraal, coach gestuurd' werd meermaals genoemd, maar blijft in de praktijk soms te abstract. Het vergt goede communicatie om de expertise van een ieder binnen het volledige begeleidingsteam maximaal te benutten en de begeleiding van sporttalenten daarmee optimaal vorm te geven.
Coaches zijn formeel verantwoordelijk voor de sportieve ontwikkeling van sporttalenten. Zij voelen zichzelf veelal ook sterk medeverantwoordelijk voor de bredere psychosociale ontwikkeling van hun pupillen en worden door de overige begeleiders vaak als eindverantwoordelijke gezien. Als gevolg van de focus op presteren kunnen coaches (ongewild) soms minder aandacht hebben voor andere ontwikkelingsprocessen van sporttalenten. Er ligt een belangrijke taak voor de overige specialistische begeleiders om dit spanningsveld rond hun vakgebied te bewaken. Op basis van het onderzoek concluderen wij dat het vastleggen en praktisch vormgeven van deze gedeelde pedagogische verantwoordelijkheid nog beter kan.

Meer aandacht voor signalering en preventie

Sporttalenten balanceren chronisch op de grens van overbelasting, zowel fysiek als psychosociaal, door de hoge trainingsintensiteit, het volle dagprogramma, de druk om te presteren en de afstemming met onderwijs en zelfstandig wonen. Voor coaches en begeleiders staat vast dat met het vroegtijdig signaleren problemen worden voorkomen. Soms worden instrumenten gebruikt (POMS lijsten), maar dit verschilt per CTO en per programma. Signalering van overbelasting en problemen van sporttalenten binnen CTO's en het preventief handelen van coaches en begeleiders verdienen dan ook meer aandacht.
Hoewel vanuit topsportperspectief het onderwijs soms als belemmering - niet flexibel, weinig begrip voor topsportbeoefening - wordt gezien, kunnen onderwijskundige modellen en methoden mogelijk houvast bieden voor het structureel inbedden van preventieve maatregelen voor een verantwoord ontwikkelingsklimaat. De preventiepiramide van Deklerck (2011) is een model om te toetsen hoe een school werkt aan (sociale) veiligheid van leerlingen en docenten. De nadruk ligt op preventieve maatregelen op verschillende niveaus, zoals een digitaal leerlingvolgsysteem waarin ontwikkelingen gemonitord worden.

Bewaken onderwijsniveau

De CTO's zijn onder meer opgezet om de combinatie tussen topsport en onderwijs te optimaliseren en reisafstanden tussen woon-, school- en sportomgeving te minimaliseren. Uit de gesprekken komt naar voren dat er veel verbeterd is in de afstemming tussen onderwijs en topsport op de CTO's, en ook dat dit een belangrijk aandachtspunt blijft. Zowel in vragenlijstonderzoek onder talentcoaches en ouders van sporttalenten als in alle groepsgesprekken op CTO's kwam dit spanningsveld tussen school en sport naar voren. Een meerderheid van de talentouders en -coaches vindt het wenselijk dat het schoolprogramma verder wordt aangepast. Maar in de open antwoorden en in de CTO-groepsgesprekken waren ook regelmatig andere geluiden te horen, zoals meer aandacht voor een verantwoorde onderwijsontwikkeling. In plaats van steeds opnieuw de prioriteit te leggen bij de sportieve ontwikkeling, pleiten zij voor waakzaamheid om schoolprogramma's verder aan te passen. Binnen talentprogramma's moet het mogelijk blijven om het hoogst mogelijke onderwijsniveau te blijven volgen en eerder langer over school te doen, dan af te stromen naar een lager onderwijsniveau.

Meer aandacht voor veilige woonomgeving jonge talenten

De puberteit is een belangrijke periode voor de sociaalemotionele ontwikkeling. Deze ontwikkeling van het gevoelsleven kenmerkt zich onder andere door zelfstandig problemen oplossen, leren omgaan met emoties en opbouwen van relaties en seksualiteit. In de groepsgesprekken werden situaties geschetst waarin een aantal van deze processen in een stroomversnelling kunnen geraken. Deze situaties hadden te maken met op jonge leeftijd zelfstandig wonen en verschillen in de sociale omgeving van jonge sporttalenten op een CTO en die van leeftijdsgenoten thuis. Betrokkenen geven aan dat zij geconfronteerd worden met nieuwe uitdagingen in het waarborgen van een veilige woonomgeving en gezonde sociaalemotionele ontwikkeling, omdat talenten op steeds jongere leeftijd instromen in topsporttalentprogramma's.

Vergroten betrokkenheid ouders

De betrokkenheid van ouders is voor veel coaches en begeleiders een gecompliceerd punt. Coaches hebben soms negatieve ervaringen met, en daarom liever niet te veel inmenging van, te betrokken ouders die de ontwikkeling van zelfstandigheid belemmeren. Volgens coaches ontbreekt het ouders vaak aan kennis over de 'topsport' en leidt het eerder tot lastige gesprekken die liever worden vermeden.
Ouders zijn echter formeel verantwoordelijk en dienen zeker bij jonge sporttalenten beter geïnformeerd en meer betrokken te worden. Op dit moment is het oudercontact eerder probleemgestuurd en situatieafhankelijk dan dat er structurele evaluatiemomenten worden onderhouden tussen coaches, sporttalenten en hun ouders. Door ouders te betrekken bij beslissingen maak je ze nadrukkelijk onderdeel van het ontwikkelingsproces van hun kind. Hierdoor kan meer wederzijds begrip ontstaan voor bepaalde keuzes en standpunten en kan de signaleringsfunctie van ouders beter worden benut.

Meer ondersteuning bij uitstroom talentprogramma's

Meer mogelijkheden voor en gevraagde offers van een grotere groep steeds jongere talenten, betekent niet alleen dat een gezonde, brede psychosociale en maatschappelijke ontwikkeling onder druk komt te staan, maar ook dat er meer uitvallers zijn. Talenten met dezelfde hoop, inzet en offers, maar die uiteindelijk niet goed genoeg zijn of wegens blessures gedwongen zijn

af te haken. Een stagnerende sportieve ontwikkeling of tegenvallende sportprestaties zijn volgens coaches de belangrijkste reden voor uitstromen op een CTO. De meeste talenten verlaten een CTO eerder gedwongen dan vrijwillig. Evenals de instroom op een CTO vaak ingrijpend is, geldt dat zeker ook voor de uitstroom. Dit gaat onder meer gepaard met veel logistiek geregel, maar veelal ook met stress en emoties. Uit het vragenlijstonderzoek en in alle groepsgesprekken kwam naar voren dat talenten niet voldoende ondersteund worden bij de uitstroom uit talentprogramma's. Omdat CTO-programma's veel vragen van geselecteerde talenten qua aanpassing woon-/schoolomgeving en leefstijl, is het begeleidingsteam tevens verantwoordelijk voor een zorgvuldig uitstroomproces bij deselectie. Talenten en hun ouders zouden ook meer betrokken moeten worden bij de besluitvorming en het verkennen van de mogelijkheden voor sporttalenten hun weg buiten het CTO te vervolgen.

3.2 Aanbevelingen

Om te waarborgen dat niet de vraag hoe Nederlandse talenten meer kunnen winnen centraal staat, maar de voorwaarden waaronder Nederland wil blijven meedoen aan de voortgaande jacht op goud, doen wij de volgende centrale aanbeveling:

Verbeter de structurele inbedding van pedagogisch verantwoorde talentontwikkeling in nationale talentontwikkelingsprogramma's en CTO's

Om de structurele inbedding te verbeteren doen wij de volgende tien praktische voorstellen:

- Neem in alle talentontwikkelingsprogramma's op dat **sportieve ontwikkeling nooit ten koste mag gaan van een gezonde, algemene (psychosociale) ontwikkeling** en het welbevinden van jonge sporttalenten.
- **Gebruik onderwijskundige modellen** als vertrekpunt voor preventieve maatregelen ten aanzien van een verantwoord ontwikkelingsklimaat.
- Zorg voor een **transparante signaleringsstructuur**, zoals een digitaal talentvolgsysteem waarin alle sporttalenten op verschillende aspecten worden gemonitord.
- Stel een **onafhankelijke vertrouwenspersoon** aan voor talenten en ouders.
- Zorg voor **voldoende pedagogische deskundigheid** binnen de begeleidingsteams van talentontwikkelingsprogramma's en streef naar sociale diversiteit.
- **Licht talenten en ouders gedegen voor** over wat het betekent om in te stromen in een talentontwikkelingsprogramma op een CTO en **betrek talenten en ouders** gedurende het traject **structureel bij evaluatiemomenten** en besluitvorming.
- Creëer betere afstemming en meer gedeelde verantwoordelijkheid binnen het begeleidingsteam. Plan **structureel overlegmomenten tussen coach en het begeleidingsteam** om de ontwikkeling van sporttalenten te bespreken en **agendeer daarin ook hun maatschappelijke en psychosociale ontwikkeling.**

- Bewaak een goede afstemming tussen sport en onderwijs door onder andere periodisering en **voorkom onnodige afstroming naar een lager onderwijsniveau**.
- **Verbeter de nazorg** en begeleid talenten zowel logistiek als psychosociaal bij het verlaten van talentontwikkelingsprogramma's na deselectie.
- **Monitor het pedagogische klimaat** door **jaarlijks een evaluatiesessie** met alle betrokkenen op het CTO te agenderen en creëer **eens per twee jaar een toetsingsmoment met externe deskundigen** die talenten, ouders, coaches en overige betrokkenen bevragen.

Literatuur

Beek, P.J. (2014) Nieuwe, praktisch relevante inzichten in techniektraining. Motorisch leren: individueel verschillen en leerstijlen. *Sportgericht*, 68(3): 2-7.

Bottenburg, M. van, Dijk, B., Elling, A. en Reijgersberg, N. (2012). '*Bloed, zweet en tranen – en een moment van glorie' 3-meting topsportklimaat in Nederland.* Nieuwegein: Arko Sports Media.

Deklerck, J. (2011). *De preventiepiramide. Preventie van probleemgedrag in het onderwijs*. Leuven: Acco.

Elling, A., Rijgersberg, N. en Hakkers, S. (2013). *Talenten in balans?! Talentcoaches en talentouders over pedagogisch verantwoorde ontwikkeling van jonge sporttalenten*. Utrecht: Mulier instituut.

Luijt, R., Reijgersberg, N. en Elling, A. (2009). *Alles voor de sport!? (Gestopte) Topsporttalenten en hun ouders over investeringen, opbrengsten en offers*. Nieuwegein/ 's-Hertogenbosch: Arko Sports Media/ W.J.H. Mulier Instituut.

Heitinga, S. en Köhler, S. (2013). *De onvrije oefening*. Breda: De Geus.

IOC (2005) *Consensus statement on training the elite child athlete*. Lausanne: IOC.

Malina, R. (2010). Early sports specialization: Roots, effectiveness, risks. *Current Sports Medicine Reports*, 9(6): 364-371.

Oberon (2012). *Evaluatie Centra voor Topsport en Onderwijs*. Utrecht: Oberon.

Reijgersberg, N., Gijsbers, M. en Elling, A. (2010). *Dromen van de top: over investeringen van (ex-)status talenten en de invloed van topsportbeoefening op hun leven*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

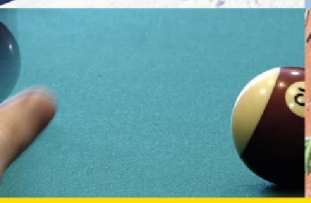
Reijgersberg, N. en Elling, A. (2013). Factsheet: *Visies op talentontwikkeling - talenten.* Utrecht: Mulier Instituut.

Reijgersberg, N. en Elling, A. (2013). *Evaluatie van de beleidsregel voor Topsport Talentscholen*. Utrecht: Mulier Instituut.

Timmer, J.S. (2006). *Burger, buurt en bondgenoten; Praktijkonderzoek naar veiligheidspacten en sociale samenhang in de leefomgeving*. Lectorale rede Veiligheid en Sociale Cohesie. Zwolle: Christelijke Hogeschool Windesheim.

Wylleman, P. and Lavallee, D. (2004). A developmental perspective on transitions faced by athletes. In M. Weiss (Ed.) *Developmental sport and exercise psychology: A lifespan perspective* (pp. 507–527). Morgantown, WV: Fitness Information Technology.

Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl